

De Atlantische Oceaan: het groeiende belang van een “vergeten” gebied

51

Luc DE MAESSCHALCK

Kapitein-ter-zee stafbrevethouder Luc DE MAESSCHALCK bekleedde de functie van hoofd van het departement Operaties van het Defensiecollege in de Koninklijke Militaire School tot januari 2018. Eerder nam hij deel aan de Standing NATO Maritime Group One (SNMG1) en onder zijn commando schaduwde, eind 2016, het multipurpose fregat Leopold I het Russische vliegdekschip Admiraal Koeznetsov en zijn escorte in de Atlantische Oceaan. Hij is sinds kort werkzaam bij de directie Bestuursondersteuning van de Marine.

“Once again, an effective, skilled, and technologically advanced Russian submarine force is challenging us. Some analysts believe that even our underwater infrastructure – such as oil rigs and telecommunications cables – may be under threat by these new and advanced forces.” (The Fourth Battle of the Atlantic)

Nous négligeons l’océan Atlantique. Les alliés européens, aussi, négligent leur rôle dans l’Atlantique nord. Pourtant, cet océan représente notre ouverture sur le monde, ce qui n’est pas anodin dans une économie globale. C’est en même temps l’océan qui nous lie aux États-Unis, toujours nos alliés traditionnels, même si la bascule américaine se fait de l’Atlantique vers le Pacifique à un moment où la Fédération de Russie intensifie ses activités dans « nos eaux ». Quelles réponses convient-il de donner aux nouveaux défis ? Sommes-nous prêts ?

Wat is het strategische belang van de Atlantische Oceaan voor Europa en België? Zijn we voorbereid op een strategische rivaliteit in deze oceaan?

DE NAVO EN EUROPA

Zowel voor Europa als voor de Verenigde Staten is de Atlantische Oceaan van groot strategisch belang. De bescherming van Europa blijft nog geruime tijd afhankelijk van Amerikaanse militaire bijdrages. Deze troepen en middelen moeten op elk moment ondersteund kunnen worden door hun thuisland via de Noord-Atlantische, maritieme link. Maar de

52 VS is vooral veiliger wanneer Europa stabiel en welvarend is en mee de veiligheid in de wereld kan helpen handhaven. Daardoor is Europa de voorkeurspartner in de Amerikaanse relaties-rivaliteit met China, Rusland, Afrika en het Midden-Oosten.

Het is genoegzaam bekend dat meer dan 80% van de wereldhandel via de zeeën verloopt. Het beveiligen van deze wateren en de maritieme handelsroutes is daarom ook voor Europa van levensbelang voor zijn stabiliteit, economische groei en ontwikkeling. Het data- en energietransport kennen evenzeer geen grenzen. De zeeën in en rond Europa worden doorsneden van elektriciteits-, gas- en olieverbindingen. Telecommunicatiekabels omspannen al de hele wereldbol terwijl deze technologie nog in haar kinderschoenen staat. De zee verbindt land en continenten. De komende jaren zal het aantal verbindingen alleen maar toenemen. Al deze belangen moeten bewaakt en beveiligd worden. Daarom is de doeltreffende bescherming ervan voor de Europese Unie zo belangrijk.

Ook België is voor zijn welvaart, zo mogelijk nog meer dan de rest van Europa, sterk afhankelijk van de dagelijkse stroom aan producten, grondstoffen, onderzeese kabels en energiebronnen die hoofdzakelijk over de Atlantische Oceaan worden aangevoerd. Elke verstoring van dit kwetsbare, logistieke raderwerk vertaalt zich in een onmiddellijke economische impact. Hierin schuilt duidelijk de nood aan partnerschappen in NAVO- en EU-kader. Naast politieke en diplomatieke inspanningen vraagt dit ook de nodige militaire capaciteiten om deze strategische belangen te beschermen.



Op materieel vlak hebben de geallieerden, sinds de maximale omvang van hun militaire arsenaal net voor het uiteenvallen van de Sovjet-Unie in 1991, een zeer grote terugval gekend. Recentelijk bracht de crisis in de Krim het Atlantische toneel opnieuw volop onder de aandacht. Deze nieuwe situatie verliep gelijk met een drastische verhoging van de Russische activiteiten op zee en de uitbouw van hun marinecapaciteiten. Hierop waarschuwden belangrijke militaire verantwoordelijken voor de ontoereikende status van de Europese capaciteiten om aan de potentiële dreiging het hoofd te kunnen bieden. Velen zien hierin, al dan niet terecht, een parallel met het kat-en-muisspel op het hoogtepunt van de Koude Oorlog.

In die periode verbeterden de NAVO-strijdkrachten, in hun wedijver met de Sovjet-Unie, voortdurend hun capaciteiten en technologie en bleven zo toonaangevend onder meer op het gebied van onderzeese oorlogvoering. Hoewel we daarna een terugval vaststelden aan beide zijden van de Atlantische Oceaan, was deze duidelijk kleiner in de VS. Daardoor is het relatieve belang van de US Navy voor de Atlantische regio groter. De machtsverhouding met potentiële tegenstanders is nu, met de pivot van de VS naar het Verre Oosten, daarom nog slechter dan voordien.

Eenzijds zijn vandaag de louter Europese middelen onvoldoende om de zeeën en oceaan rond Europa afdoende te beschermen en te bewaken. De belangrijkste tekortkoming ligt namelijk in het adequaat monitoren van de situatie op en onder de Atlantische Oceaan, waardoor de Russische middelen ongestoord hun gang kunnen gaan en strategisch voordeel boeken om hun invloed verder uit te breiden. Dit is een vaststelling, maar er is beterschap op komst. We baseren ons hiervoor op de technologische vooruitgang in het onderwaterdomein die nieuwe capaciteiten belooft. Daarbovenop kan de groeiende rol van onbemande systemen aan de Alliantie een belangrijk voordeel bezorgen bij het herwinnen van de controle over de strategisch belangrijke Noord-Atlantische Oceaan, op voorwaarde dat de investeringen blijven doorgaan.

Anderzijds, tijdens conflicten wordt de NAVO wel in staat geacht om een direct conflict met Rusland in haar voordeel te beslechten met haar high-end capaciteiten, mits een beroep te doen op de onontbeerlijke bijdrage van de VS. Het bestendigen van deze gevechtscapaciteit en het versterken ervan langs Europese zijde zijn prioritair, maar het volledige antwoord op de verhoogde dreiging ligt vooral in meer Europese investeringen in performante detectie- en volgsystemen.

De Noord-Atlantische Oceaan, die Noord-Amerika en Europa met elkaar verbindt, staat centraal in het NAVO-gebied. Dit houdt in dat de Alliantie

- 54** de mogelijkheden moet hebben en behouden om haar bewegingsvrijheid in dit gebied te verzekeren en de maritieme routes tussen beide continenten te beschermen in vreedstijd, in crisissituaties en tijdens conflicten.

DE RUSSISCHE STRATEGIE EN MIDDELEN

De Russische strategie hangt vanzelfsprekend niet aan de grote klok, maar kan op basis van bestaande documenten en waargenomen activiteiten redelijk ingeschat worden. De sterke Europese economische macht in combinatie met een liberale cultuur zien de Russen als een bedreiging voor hun eigen waarden. Dit vraagt om een zo groot mogelijke buffer en de economische, politieke en militaire verzwakking van de burens. Rusland heeft baat bij een verdeeld Europa en een grotere afstand ten opzichte van de VS om het machtsblok aan zijn westgrens te kunnen weerstaan. Het land is bovendien voor het grootste deel ingesloten en “het Westen” beheerst alle maritieme routes van en naar Rusland. We kunnen vanuit Russisch perspectief stellen dat een nieuwe battle is ontstaan met een uitgebreider speelveld, zowel in geografische, kwalitatieve als in kwantitatieve zin.

Zijn maritieme strategie spitst zich daarom toe op de verdediging van het moederland met nucleaire wapens vanuit beschermde bastions, het onderstrepen van de aanspraken in de Zwarte Zee- en Oostzeeregio, het voorkomen dat het Westen zijn overwicht op zee te veel uitbuit en het vergroten van de strategische invloed vanuit Moskou.

De vloot is het essentiële instrument van de maritieme strategie. Het moderniseringsprogramma van de Russische zeemacht loopt, ondanks de verhoogde activiteit, de economische boycot en het verlies van de Oekraïense productiecapaciteit, wel gestaag door. De nadrukkelijke aanwezigheid van Russische eenheden nabij NAVO-oefeningen in de Atlantische regio toont aan dat de Russische vloot bezig is met haar paraatheid te verbeteren en haar operatiegebied uit te breiden.

Kwalitatief en technologisch gezien hebben de Russen vooruitgang geboekt. Hierdoor heeft de Russische marine een bedreigende, asymmetrische *anti access/area denial-capaciteit* (A2/AD) die bij haar assertieve houding past en het mogelijk maakt te provoceren, operaties te verstoren en *global power projection* uit te voeren. Dat toonde de recente inzet in Syrië aan. Ook haar belangrijke, gemoderniseerde onderzeebootvloot is een essentieel element van deze capaciteit en de geschetste dreigende houding. Daarenboven dwingt de structurele aanwezigheid van diverse Russische marine-eenheden in de Zwarte Zee, de Middellandse Zee en de Oostzee “het Westen” om zijn eenheden te spreiden.

Naast de verbetering van de traditionele maritieme capaciteiten nemen we ook meer hybride tactieken waar. Met een combinatie van fake news en cyberaanvallen laaien discussies in de westerse samenleving hoog op. De ontstane onenigheid en onduidelijkheid drijven een wig in de westerse samenwerking. Verder treft men het economische Europa steeds eenvoudiger van achter een computer. Dit gebeurt door hacking van computersystemen in de grote Europese havens en van financiële instellingen of door het verspreiden van (des)informatie, zoals via *trolling* bij verkiezingen. Door hybride tactieken te gebruiken neemt de Russische relatieve invloed toe.

Alleen focussen op de onderzeese dreiging in het Noord-Atlantische gebied of de traditionele maritieme componenten is dus uitgesloten. Een meervoudig antwoord dringt zich duidelijk op.

WELK ANTWOORD OP DEZE NIEUWE SITUATIE?

De NAVO en Europa moeten een antwoord vinden op de hiervoor beschreven potentiële dreiging willen ze hun politieke en economische belangen kunnen beschermen.

Het onderwatergebeuren dient daarbij in balans te zijn met de domeinen “land”, “lucht” en “cyberspace”, aangezien het maar één facet is van de moderne oorlogsvoering. Het verbeteren van het strategische beeld in de Atlantische Oceaan moet daarom aandacht krijgen, maar ook in evenwicht zijn met andere strategische prioriteiten. We zullen ons verder beperken tot het maritieme luik met aandacht voor de zwakheden die de Russische marine nu uitbuit in en op de bodem van de Atlantische Oceaan. Het is mogelijk om deze strategische doelstellingen van de NAVO te bereiken via een (onderzee)wapenwedloop. Dit zou niet alleen een uitermate dure oplossing zijn, maar mogelijk de situatie verder destabiliseren als het Rusland naar een grotere agressiviteit en de verdere uitbouw van zijn militaire apparaat drijft. Dit kan misschien leiden tot een Russisch bankroet, een heruitgave van de theorie waarbij president Ronald Reagan vooropstelde dat een wapenwedloop de Sovjet-Unie zou doen imploderen, maar vooral tot meer instabiliteit in de ruime regio zou leiden dan nu al het geval is.

Daarom zijn diplomatieke betrekkingen met de Russen een eerste belangrijk antwoord om een wapenwedloop te vermijden en de stabiliteit in de brede regio te garanderen, met inbegrip van de interne stabiliteit in Rusland zelf. Aanvullend bieden gezamenlijke, onderzeese activiteiten mogelijkheden om het onderlinge vertrouwen te bevorderen en aldus de spanningen te verminderen.

56 Naast deze diplomatieke strategie en gemeenschappelijke operaties blijven inspanningen op militair vlak noodzakelijk. Deze moeten er in de eerste plaats op gericht zijn om vooral onder water de Russische middelen beter te detecteren en te volgen.

De behoefte aan effectieve en slagkrachtige wapentechnologie blijft uiteraard bestaan, want een effectievere detectie alleen is geen afdoende vorm van ontrading. De NAVO beschikt vandaag over een voldoende aantal onderzeeboten voor een directe confrontatie, maar deze zijn voornamelijk afkomstig van de VS. Moderne onderzeebootbestrijdingscapaciteiten zijn heel wat minder voorradig. Daarom is een grotere, Europese inspanning voor het detecteren, volgen en, indien nodig, neutraliseren van de onderzeese dreiging noodzakelijk. Deze strategie heeft ook een aantal politieke voordelen.

De VS kan zo zijn invloed in Europa behouden terwijl de Europeanen zelf langzamerhand een grotere militaire onafhankelijkheid kunnen realiseren zonder enorme budgettaire inspanningen. Europa zou zo expertise ontwikkelen op het gebied van surveillance en *reconnaissance*, wat vaak als minder agressief overkomt bij zijn publieke opinie. Het verhaal over de toegenomen activiteit van Rusland heeft dan wel een grotere bereidwilligheid gecreëerd bij het publiek om opnieuw te investeren in het militaire apparaat, maar al te grote uitgaven leiden nog steeds tot terughoudendheid. Door een minder agressieve tak als een betere beeldopbouw voor te stellen en ook de bewijzen van de grotere Russische inmenging in en rond Europa te tonen, kan een groter draagvlak in de Europese publieke opinie voor militaire technologie ontstaan. Een grote communicatiecampagne zou op touw gezet moeten worden, met aandacht voor al te gevoelige informatie, om het publiek de Russische activiteiten in en rond de Atlantische Oceaan te laten zien met *livestreaming* en andere, moderne, sociale media. Een dergelijke strategie waarbij openlijk de detectie- en monitorresultaten zichtbaar zijn, kan niet alleen een directe invloed hebben op het Russische gedrag, maar ook het publiek bewustmaken van de veiligheidsrisico's op en onder water en de nood aan investeringen ter bescherming van onze belangen breed ingang doen vinden.



Een verbeterd omgevingsbeeld in de wateren rondom Europa zou het mogelijk maken om onderzeeërs en oorlogsschepen effectiever in te zetten en meer middelen vrij te maken voor andere plaatsen ter wereld met toegenomen spanningen. Amerikaanse taakverbanden hebben Europese schepen nodig om het gemeenschappelijke belang van hun inzet te bevestigen. Een voldoende aantal Europese zeestrijdkrachten is dus noodzakelijk om wereldwijd de westerse strategische veiligheidsbelangen te vrijwaren. Daarom moet de NAVO zich allereerst focussen op een veilig onderwaterbeeld nabij Europa om zo de overige Amerikaanse en Europese veiligheidsdoelstellingen te bereiken.

Bijkomende NAVO-middelen zijn dus noodzakelijk om de strategische beeldopbouw in het Atlantische gebied te verbeteren. Daarnaast moet Europa volop inzetten op een grotere samenwerking tussen alle betrokken NAVO- en niet-NAVO-landen, met het oog op een eenduidig beeld, geïntegreerde commandolijnen en moderne inzetdoctrines. Ook België heeft deze noodzaak onderkend door in de “strategische visie” onder meer te kiezen voor investeringen in nieuwe fregatten met een hypermoderne onderzeebootbestrijdingscapaciteit en de maritieme NH90-gevechtshelikopters (Kaaimanversie) in de nabije toekomst uit te rusten met performante sensoren en wapens voor onderwateroorlogvoering.

58 Het is een eerste, belangrijke stap. Om onze strategische belangen te beschermen zullen we deze inspanningen moeten volhouden en uitbreiden. Het eindresultaat dient gericht te zijn op het ontwikkelen van een beter onderwaterbeeld om zo Rusland de gunstige strategische positie te ontnemen die het tegenwoordig bezit onder andere dankzij zijn onderzeeboten.

BESLUIT

Het strategische belang van de Atlantische Oceaan en de Russische onderzeese operaties vereist een betere Amerikaans-Europese samenwerking voor een duurzame verbetering van het situatiebeeld. Hoewel we in staat blijven om het overwicht te behalen in een directe confrontatie, heeft de verminderde mogelijkheid om moderne Russische onderzeeboten te detecteren en te volgen in het Atlantische gebied strategische en tactische zwakheden blootgelegd. Zonder een beter beeld zullen de NAVO en haar geallieerden niet in staat zijn om de Russische onderwateractiviteiten vast te stellen en te counteren. Een waaier aan niet-agressieve inspanningen kan de Russische capaciteiten en bedoelingen zichtbaar maken en de NAVO in staat stellen, waar nodig, om gepast te reageren ter bescherming van haar aanvoerroutes, maritieme rijkdommen en onderzeese kabels. Tegelijkertijd kan een strategische communicatiecampagne samen met diplomatieke initiatieven de Europese belangen ondersteunen en ook het Russische verhaal verstoren.

Spreken over “*a fourth Atlantic battle*” is dus een overdrijving van de dreigingsomvang, maar is wel een prima idee om aandacht te vragen voor belangrijke strategische tekorten in het Europese veiligheidskader in de Atlantische Oceaan. De keuze om opnieuw meer aandacht en middelen te schenken aan de dreigingen in de “grote plas” is duidelijk wel noodzakelijk willen we onze veiligheidsbelangen afdoende vrijwaren.

TREFWOORDEN: Atlantische Oceaan, Rusland, ASW